

Barndommens Historie fortalt som pigernes og drengenes historie

Hvis der er noget, der har undergået forandringer i de mellem menneskelige relationer, er det forventninger til piger og drenge og forholdet mellem kvinder og mænd. For mange piger og drenge i dag er det uforståeligt, at der virkelig har fundet så store forskelsbehandlinger sted mellem de to køn, som tilfældet har været.

Hvorfor beskæftige sig med kønsforskelle i dag?

Den officielle børnepolitik satser på lighed mellem kønnene. Ikke desto mindre er forståelsen af sig selv som tilhørende ét ud af to mulige køn en væsentlig del af børns psykiske bagage og af det enkelte individs identitet.

Selvom vi er nået langt, hvad angår ligestilling, er forskellene for de to køn stadig en aktuel parameter i vores adfærd.

Det ene køns *undertrykkelse* af det andet er afskaffet, i princippet i hvert fald, men *forskellene* viser sig som egenskaber, træk, tilbøjeligheder og forventninger. Nogle hævder, det er biologisk, de fleste mener, det er socialt. I al fald putter vi hinanden i sociale kategorier. Hver gang et lille barn bliver født, viser omgivelserne en åbenlys interesse for køn. Det første, vi spørger om, er, om det blev en pige eller en dreng. Bedsteforældre, større søskende, venner og bekendte samt personnummerregister er alle opmærksomme på denne væsentlige detalje: Kønnets.

Herefter er det i det store og hele svært at forholde sig til og få konkret styr på den betydning, kønnets har i den enkeltes identitetsdannelse.

Men vi står med et paradoks: på den ene side har vi afskaffet køn som legitimitet for forskelsbehandling, og på den anden side er kønsforskelle styrende i normer, forventninger og handlemønstre. Dette paradoks kan gøres til genstand for oplevelse og erkendelse blandt børn. Vi kan give dem en oplevelse af køn som en del af deres kulturarv uden at binde dem til fortidens forskelsbehandling. Vi kan give dem stof til eftertanke og til at se forskelle som en ressource.

Vores kultur har tidligere været præget af fadermagt i familierne, takkelig påklædning og normer for pæne piger og raske drenge, som i dag virker håbløst gammeldags, når vi ser på familiebilleder. Nogle af de samme træk ser vi i flygtninge/indvandrerbørnenes familier i dag, hvor kønnets betydning for pigers og drenge adfærd er åbenlyst udtalt. Selvom de fleste immigranter lever i fordragelighed med deres nye omgivelser i Danmark, forvirres nogen af de frie omgangsformer mellem børn og unge af begge køn og optræder uacceptabelt. I medierne ser vi en overvægt af fjendskab som resultat af forskellige kulturelle grupperinger. Fokus på kønsforskelle blandt børn før og nu kan medvirke til at få flere aspekter ind i forståelsen af fremmedartede familiemønstre, herunder også af de normer, som gælder for drenge og piger i forskellige indvandrerfamilier og i det offentlige rum.

I mange lande er ønskebarnet en dreng. Sådan har det også været herhjemme, men det var i en tid, hvor mange fik mange børn, så det jævnedes sig nogenlunde ud. Med fosterteknologien i dag kan man fremme fødselshyppigheden for drengebørn og tilsvarende sænke den for pigebørn. I flere områder af verden kan vi forudse et talmæssigt kvindeunderskud, når de, der er børn i dag, bliver voksne. Hvad det kommer til at betyde for den glo-

bale fremtid, kan vi ikke gøre os begreb om endnu. Men problemets tilstedeværelse er endnu en grund til, at respekt for forskelle frem for statusforskelle mellem dreng og pige er væsentlig.

Men ikke kun 'gamle dage' eller 'de fremmede' afslører kønsspørgsmålet som væsentligt.

Børn med en svag eller en 'skæv' kønsidentitet har stor risiko for at blive udgrænset og stå uden for det sociale netværk af kammerater, fordi børn er ubønhørlige i deres krav om kønskonformitet. De kønsskæve bliver udsatte børn uden netværk. Indsigt i, at køn er tvetydige størrelser, som også ændrer sig over år, kan give sådanne børn en ny ballast. Alle kender gode historier om drengepigene, som kunne klatre i træer og spille fodbold, men pige-drengen, også kaldet tøsedrengen, ham har vi ikke succeshistorier om. Mon ikke det kommer? Erfaringer med, at forskel kan være en styrke, og at variationen inden for de to køn kan være stor, er væsentlige for børns tolerance over for hinanden.

Opsummeret er det væsentligt at arbejde med køn fordi:

- Køn og identitet er en betydningsbærende del af vores kulturarv.
- Køn fylder meget i børns psykiske bagage og i det enkelte individs identitet, om end forskelsbehandling på grund af køn er afskaffet.
- 'Piget' og 'drenget' adfærd har de seneste årtier fået en renæssance. Man går i pigefarver, leger med drengelegetøj o.s.v.
- For mange børn med flygtninge/indvandrerbaggrund spiller køn en eksplicit rolle, og forestillingen om at afskaffe forskelsbehandling af piger og drenge er ikke i højsæde.
- Børn med svag kønsidentitet er udsatte – fordi børn stiller krav til hinanden om kønskonformitet.
- Globalt er en overproduktion af drengebørn på vej flere steder, fordi ønsket om sønner stadig er dominerende rundt om i verden.

At piger og drenge agerer forskelligt, uanset om vi finder det ønskeligt eller ej, skal der ikke moraliseres over. Generationers slagmark mellem de to køn skal forvandles til en vækst-oase.

Ved at kaste lys over de kolossale kønsforskelle, der prægede tidligere generationer, kan børn bedre forstå egen adfærd. Sender vi dem på opdagelse i forskellens dynamik, hjælper vi dem også med at forstå dem, der er anderledes – enten af andet køn eller af anden etnicitet.

Kvindemuseet har derfor sat sig for at udvikle tilbud til børn, hvor dreng- et og piget adfærd forstås som kulturarv og som en ressource. Inden for mu-

seets rammer kan vi give børn et sted, hvor de selv begynder at forstå deres reaktioner over for hinanden og deres opfattelse af sig selv som noget, der har med køn at gøre. Målet er at øge børns selvindsigt og styrke deres frihed til at handle, uanset hvilket køn de tilhører, og at gøre dem stolte af deres køn, uden at det sker på bekostning af det andet.

Bag overvejelserne om at opbygge et udstillingsafsnit om Barndommens Historie ligger en række historiske og identitetspsykologiske overvejelser.

Historiske forudsætninger

Vender vi blikket fra kønsforskellene og ser på selve barndommen, har det altid været sådan, at børn er født spæde og hjælpeløse, er næret, passet og plejet af en mor eller af plejepersoner, er vokset op og har taget model efter de store og voksne, før de selv er blevet voksne.

En høj dødelighed blandt spædbørn og småbørn i alle samfundslag er en iøjnefaldende forskel på før og nu. Måske var det derfor, man tidligere ikke knyttede sig følelsesmæssigt stærkt til sine børn eller var specielt optaget af deres omsorg og pleje. Man kunne jo frygte, at de skulle dø. Eller var det modsat? Elisabeth Badinter, som analyserede den høje spædbarnedødelighed i Frankrig i relation til udbredt brug af ammer, konkluderede, at dødeligheden skyldtes mødrenes ligegyldighed over for børnene og at spædbørnene faktisk døde af mangel på omsorg i 17-1800-tallet, hvor ammeriet var på sit højeste¹. I Danmark har man kendt til ammer, men de har ikke haft

samme udbredelse som i Frankrig, og spædbarnedødeligheden var også en lille smule lavere. Det er vanskeligt at afgøre, om Badinters konklusion er dækkende for danske forhold, da der ikke findes tilsvarende danske undersøgelser, men hendes analyse af den usentimentale spædbarnepleje er tankevækkende.

Historien byder på endeløse rækker af eksempler på, at børn efter den spæde alder ikke er blevet behandlet særligt nænsomt. Arbejde, bank og kummerlige vilkår var kendetegnende for mange små mennesker, hvis de tilhørte de jævne lag, og det gjorde de fleste. Var børn andet end ufuldkomne voksne, der skulle afrettes?

Det spørgsmål stillede Philippe Ariés, den vel nok mest banebrydende historiske barndomsforsker, som også Badinter byggede på. Via analyser af middelalderligt materiale nåede han frem til, at barndommen tidligere ikke var.² Gennem studier af malerier, hvor børn er miniatureudgaver af voksne, og gennem analyser af kilder, som vidnede om ligegyldighed i omsorgen for børn i middelalderen, kom Ariés til den provokerende – men bredt accepterede konklusion – at barndommen var ikke-eksisterende indtil renaissance og oplysningstiden. De sociale forskelle og de ubarmhjertige forhold, børn levede under med hårde arbejdsbyrder, dårlig mad og fravær af pleje og kærlighed, var udtalte. Det anderledes, der var ved børn, var noget djævelsk stads, der skulle tugtes.

Rousseau skrev i oplysningstiden om børn i sin samtid.³ Han havde øje for 'naturen' i barnet, som kunne folde sig ud og bidrage til noget godt i civilisationen. Børn skulle ikke tugtes men skulle ledes. Og de skulle ledes forskelligt, om de var drenge eller piger. Men fælles for begge køn var, at den frie leg, det åbne sind og den rene natur skulle gives de bedste betingelser, for at børn kunne blive de frie og lige borgere, som lå bag menneskesynet under den franske revolution – og herhjemme bag de frihedsidealer, som bar stavnsbåndets ophævelse i 1788 og den almene skolelov af 1814. Nok var revselsen central, men en ny tankegang omkring barndom var på vej. Barndommen var ved at blive skabt som en væsensnatur, man skulle udfolde, og en fase, man skulle gennemleve på barnlige præmisser før voksentilværelsen.

Svenske Ellen Kay argumenterede for, at 1900-tallet ville blive 'Barndommens århundrede'.⁴ Hun øjnede opbrud i omgangen med børn, hvor den hidtil gældende praksis med at banke fornuft og lærdom ind i børn gradvist ville blive afløst af en pædagogik efter indlæringsprincipper, der skulle bygge på børns interesse og forståelse. Hun fik ret på den måde, at pædagogikken kom, og man erstattede udenadslære, terperi og straf for manglende kunnen med motivation, forståelse og vejledning. Og forældrene, først mødrene, noget senere også fædrene, kom følelsesmæssigt til at sætte omsorg for barnet meget højt – også selvom man i stigende grad lod børnene blive passet uden for hjemmet.

Psykologiske forudsætninger

De psykologiske forudsætninger for den omsorgsbaserede barndom går hånd i hånd med de kønsforskelle, som er udviklet i forlængelse af arbejdsdelingen mellem de to køn.

Arbejdsdeling mellem de to køn er ikke et nyt fænomen, tværtimod, det nye er, at vi er ved at ophæve kønsarbejdsdelingerne.

I modsætning til de mange, som levede på landet tidligere, hvor man arbejdede og boede det samme sted, blev byerne præget af en ny arbejdsform,

nemlig den, at man forlod sit hjem og sine børn for at arbejde et andet sted end dér, hvor man boede. For dem, der var privilegerede, kunne man indrette sig sådan, at moderen blev hjemme og passede sine børn, og manden tog bort fra hjemmet for at arbejde. Blandt de, der ikke var privilegerede, og det var mange, arbejdede både faderen og moderen for andre, men moderen fandt ofte udveje for at arbejde tidligt eller sent, så børnene ikke skulle være alene så længe, eller de store børn (pigerne) passede de små i hjemmet. Men tendensen var, at mødre holdt sig i eller nær hjemmene eller forskød deres arbejdstid, hvis de var nødsaget til at hente lønnet indtægt uden for bopælen.

Moderomsorg blev noget særligt, som handlede om, at kvinder fik det primære ansvar for deres børn også efter ammeperioden. På landet havde man haft børnene med sig. De spæde kunne ligge varmt indsvøbt i en kurv på roemarken eller i en tom krybbe i stalden, og efter at barnevognen blev almindelig, trillede man den med rundt. Når børnene kunne gå, måtte de stavre med, det bedste de havde lært, for snart selv at få pligter. I de fremvoksende byer fik mødre status af omsorgspersoner, fædre fik status af forsørgere. Pigerne blev gennem opvæksten forberedt på deres modergerning. De blev sat til at passe små søskende, snarere end man spurgte deres jævnaldrende brødre om det, mens drengene blev sat til at gå ærinder og klare

opgaver uden for hjemmet. Blandt de privilegerede børn, hvor der var råd til tjenestefolk, passede de store piger ikke sine små søskende, men her fik man legetøj: Pigerne fik dukker til at opbygge moderevner og forberede omsorg for egne børn, mens drengene fik tinsoldater og kæpheste til at forberede sig på krig og ansvar for landet.

Resultatet af en opvækst med en far, der har lønarbejde adskilt fra hjemmet, og en mor, der, uanset om hun har lønarbejde eller ej, minimerer tiden uden for hjemmet for at tage det primære ansvar for børnene, samt legetøj, der afspejler faderens og moderens ansvar, fremelsker drengedadfærd og pigeadfærd, drengidentitet og pigeidentitet.

Fra det socialpsykologiske niveau kan man springe til det personlighedspsykologiske, hvor psykoanalysen gav gode bud på, hvad der gik for sig i det kønsopdelte barnekammer: identifikationen med den samkønnede forældre og markering af forskellighed fra den modsatkønnede var det, psykoanalysen satte på begreb i den udvikling, det enkelte individ gennemgår fra symbiotisk afhængigt spædbarn til selvrådigt legebarn, og som gør det parat til at indgå i ligeværdige fællesskaber med andre børn og med voksne.

Dannelsen af kønsidentiteten har en central placering og er lidt af et drama, som udspiller sig med penismisundelse fra pigernes side, når de opda-

ger, at drenge og fædre har privilegier, som mødre ikke har. Drengenes kønsidentitet skabes gennem et ødipuskompleks, når de opdager, at faderen er større og mere magtfuld, end man selv er som lille drengebarn. Ved at observere sine egne børn og analysere voksnes barndomserindringer beskrev Freud disse forskelle som de to køns typiske vej til en intakt kønsidentitet, som dannes i 5-6 års alderen, og som man lever med resten af livet, og lever godt eller skidt med, alt efter hvor afklaret den dynamiske udviklingsproces for det enkelte individ har været.

Børnepsykoanalytikeren Melanie Klein så et tidligere drama i et skæbnefællesskab mellem små drenge og

små piger, hvor begge køn indtil ca. 3-års alderen tror, de er ligesom Mor og engang selv skal føde børn, til chokket hos drengene over, at sådan som mor er de ikke, hvorfor de bruger energi på at fortrænge deres tidlige femininitet.⁵ Dette sker parallelt med skuffelsen hos pigerne over, at nok er de som moderen, men det betyder, at de er udelukket fra faderens magt i 'frihedens verden' uden for barnekammeret, hvorfor de bruger deres energi på at forsage deres mor og gøre sig positivt bemærket hos fadermagten.

Når kønsarbejdsdelingen mellem kvinder og mænd, mellem mødre og fædre er stor, bliver forskellene mellem piger og drenge også stor. Kønsidentitetsdannelsen er med vores familieformer og arbejdsorganisering et udviklingsforløb, som for piger omhandler primær identifikation med moderen og senere skuffelse over hendes mangler og beundring af faderen og hans privilegier, og for drenge omhandler markering af forskelle fra moderen og en identifikation med faderen, præget af rivalisering.

Hvis – og når – kønsarbejdsdelingen bliver mindre, kan vi forvente, at drenges markering af forskelle til det feminine og pigers misundelse på maskuline privilegier bliver mindre markante, og såvel piger som drenge får større spillerum i identitetsdannelsen. En *rigtig* dreng og en *rigtig* pige har allerede flere strenge at spille på i dag, end de havde bare for én generation siden.

Barndommen er ikke en epoke, hvor man hænger i mors skørter. Det har den aldrig været. Heller ikke, da der blev tid og plads til omsorg og følelser. Et barns trang til symbiose og nærhed kan i normale relationer mellem forældre og børn ikke opfyldes fuldt og helt. Moderen vil altid skuffe barnet med sit fravær fra tid til anden – ved at malke en ko, ordne vasketøj, tale i telefon eller rent fysisk være uden for rækkevidde. Derfor inddrager børn spontant en række substitutter, objekter, som fortættet kan rumme de egenskaber, som de vigtige personer i barnets nærhed har, og de relationer, barnet indgår i til sine vigtige personer (moderen, faderen, søskende, gode tanter eller dæmoniske lærere o.l.). Suttekluden, dukken, bamsen, tøjdyret, sværdet – der er mange muligheder for, hvad det konkret bliver for et stykke følgegetøj, det lille barn knytter sig til, og som det suverænt selv vælger. Men det vælger det ind i en kontekst, hvor far og mor allerede spiller deres roller, og hvor kønsidentiteten ligger parat sådan, at kun få drenge vælger dukken, men mange af begge køn vælger bamsen, og næsten ingen piger vælger sværdet. Når man som barn har sit substitut-objekt hos sig, har man en modererstatning – og når man senere i livet bliver besat af ting, man bare må have og kan lide at omgive sig med, så ligger kimen i barnekammeret. Og når man ikke nænner at smide ting væk, ting fra sin barndom eller ting, der har tilhørt ens mor, så er det den oprindelige objekt-relation

som erstatning for en mor-barn relation eller anden vigtig følelsesmæssig relation, som beskyttes.

Winnicott videreudviklede Freud og Kleins objekt-relations teorier og fortsætter analyserne af, hvordan fysiske ting kan blive besjælet med så mange følelser, som vi ofte ser børn have til deres yndlingslegetøj.⁶ Det gør det samtidig forståeligt, hvorfor ting, som man genkender fra sin barndom, kan vække så stærke erindringer, som tilfældet er i de kulturhistoriske udstillinger af objekter, der har været i brug inden for 'mands minde'.

Om at fange børns interesse

De fleste børn er faktisk ikke interesserede i kulturhistorie. De har jo endnu ikke nogen barndom, de skal erindre. Det er hinanden og sig selv, de er optaget af. Dér kan vi fange dem.

En kulturhistorisk udstilling skal være sådan, at den giver dem lyst til at spørge til forandring i børns vilkår og giver dem redskaber til at reflektere over, hvad forskellige forhold betyder for den enkelte, for fællesskabets arv og kulturens fremadrivende kraft. Formidlingen skal vække børns nysgerighed, stimulere den og basere sig på problemstillinger, som er nærværende for dem.

I en udstilling *Made in China – Made in Japan* på Kvindemuseet i 2003

var hensigten, at børn skulle lære om børn i andre lande i forbindelse med kulturprojektet 'Images of Asia'. Udstillingen tog udgangspunkt i et velkendt, elsket børnetema, nemlig børnefødselsdage. Et veldækket dansk fødselsdagsbord med kagemand, lagkage, sodavand og Dannebrog dannede optakt til at vise, at hverken i Kina eller Japan holder man børns fødselsdage. Man gør noget andet. Fordi danske børn i dag typisk glæder sig til deres egen fødselsdag, var deres interesse vakt, og de kunne føre lange samtaler om, hvorfor det var så godt, eller hvorfor det ikke var så godt, det de kender, og hvor underligt og anderledes og måske spændende det var, det de så fra Kina og fra Japan. I Kina fejres den første fødselsdag, når man bliver 60 år. Det er længe at vente, men børnene fejres ganske særligt hvert år ved det kinesiske nytår, som er den store fællesfest for børn og voksne og kan minde om dansk jul med flest gaver til børnene. Og i Japan fejrer man alle piger hvert år på Pigernes Dag den 3.3. og efterfølgende alle drenge på Drengenes Dag den 5.5., og alle børn på Børnenes Dag den 7.7. Dvs. det var fællesfest for søstre og kusiner i marts, og i maj for alle brødre og fætre, for at kulminere hvert år på alle børns dag i juli.

Udstillingen vakte børnenes interesse. Læringen startede i deres forundring over det anderledes – og deres viden om børn i fremmede kulturer, her Kina og Japan, blev øget.

Målgruppen var børn fra ca. 4 år til 8 år, men et afsnit med moderne tegnefilm appellerede også til større børn op til ca. 12-13 år.

Konklusion på denne udstilling var, at hvis man viser og fortæller noget, som børn identificerer sig med, kan man fange deres interesse, diskussionslyst og videbegær.

Om at skabe rum

Museer er steder, der arbejder i rum. Det betyder, at museer kan skabe rum, hvor man ser tingene fra nye vinkler og ser nye aspekter i tingene, rum, som man kan gå ind og ud af i en proces af oplevelse, forståelse og erkendelse.

Kvindemuseet kan give rum for at reflektere over pige- og drengeliv som to parallelle subkulturer. Vi kan give børn rum til at erfare ved egne handlinger, hvilke interesser, præferencer og fordomme de har som drenge og piger – og tænke over mulige alternativer og nye alliancer på tværs af kønnene.

Planerne for at opbygge en udstilling om barndomshistorier skal omfatte udvikling af bl.a. rollelege om relationer mellem generationer, køn og klasser. Udstilling og pædagogiske programmer skal bygge på:

- identifikation
- det nærværende og det betydningsbærende
- det aldersdifferentierede
- læring gennem at gøre noget
- oplevelse, forståelse, erkendelse

Den kolossale forandring, der er sket med selve barndommen i almindelighed og med forventninger til piger og drenge i særdeleshed, skal formidles i det nye museumsafsnit på Kvindemuseet om Barndommens Historie ved at gøre historiske genstande og kildemateriale tilgængeligt for børn og unge, og ved at åbne et kønsrolle-værksted, hvor børn kan gennemspille deres billeder af relationer mellem kønnene i ældre tider.⁷

Temaer i barndommens historie

Gennem følgende temaer, som kan føres helt op til børnenes egen hverdag, vil vi give børn en række fortættede historier om forskelle og ligheder mellem før og nu, historier, som man hver især kan gå i dybden med:

- Familiestørrelse og børnedødelighed
- Børnearbejde
- Skolegang og børneinstitutioner
- Leg og legetøj
- Krop og klæder, sygdom og sundhed
- Bøger og medier

Emnerne er af en sådan art, at de giver mening for børn på tværs af køn, klasse, alder og kulturel baggrund.

Familiestørrelse og børnedødelighed: Mange børn voksede op i store søskendeflokke, og det til trods for at mange børn ikke overlevede barndommen. Indtil for 100 år siden var børnedødeligheden i Danmark som i det meste af Europa omkring 20% i det første leveår i byerne og noget lavere på landet. På en del maledes familiebilleder fra 1700-tallet er forældrene afbildet med døtrene på den ene side og sønnerne på den anden side med de døde søskende indmalet i hvidt svævende over eller under søskendeflokken.

Det var ikke sjældent, at mødre døde i barselsseng, hvilket betød, at mange flere børn end i dag voksede op uden deres egen mor. 'Den onde stedmoder' fandtes ikke alene i eventyrenes verden, men stedmoderen – ond eller ej – var en realitet i manges opvækst.

Døden var en nærværende del af livet for alle i alle aldre. Overtro og ydmyghed over for skæbnen var derfor ledetråde for mange handlinger.

I dag er børnedødeligheden lav, søskendeflokken mindre, men adskillelsen er truende på anden vis, som følge af forældrenes skilsmisser, og en ny type stedforældre dukker op i mange børns liv som 'bonus'mødre og -fædre, når forældre indgår nye partnerskaber.

Børnearbejde på landet, børnearbejde i den tidlige industrialisering: Børn var munde, der skulle mættes, men også hænder, der kunne arbejde. Alle hjalp til i hjemmet fra 3-års alderen.

Mange børn blev (indtil for 60-70 år siden) sendt ud at tjene før 10-års alderen som vogter- eller stald-drenge og som hjælpepiger omkring køkkenregionen. I byerne fik de småjobs på fabrikkerne, og derudover kunne smådrengene tjene som bude for håndværkere eller købmænd og småpigerne som hushjælp.

Alle børn, som ikke tilhørte de rigeste lag, kom (indtil for 50 år siden) ud at tjene som 14-årige, pigerne som tjenestepiger, drengene som karle eller unglærlinge.

Når pigerne holdt fri, vævede, syede og broderede de klæder og linned eller strikkede og hækede, mens drengene snittede tænder til river eller lignende brugsting. 'Fri' var en sparsom fritid om aftenerne og om søndagene.

Børnearbejde har status som fritidsarbejde i dag, hvor skolen er blevet det væsentlige. Men børnearbejde som bidrag til familiens samlede forsørgelse findes stadig i lande langt fra os, lande, hvorfra vi importerer varer til billige penge, som danske børn derfor har råd til at købe for deres lomme-penge, uanset om de har brug for dem eller ej.

Skolegang og børneinstitutioner: Tilbud om skolegang for drenge var udviklet, længe før det blev almindeligt at tilbyde skolegang til piger. Rundt om i de større byer blev der bygget katedralskoler for drenge, og flere klostre havde drengeskoler, mens kun få havde undervisning også for piger.

Med lov om almindelig skolegang fra 1814 blev der skole for både drenge og piger i alderen 7 til 14 år. Dog blev skævvridningen fortsat ved at give drenge adgang til overbygningerne, og først i 1903 blev der også adgang for piger på de offentlige gymnasier.

I 1600-tallet blev Chr.4.'s forvaringshus for hjemløse børn opført i København, ligesom man i Århus i 1787 ved Vor Frue Kloster opbyggede 'spindeskole' for de håbløst fattige, dvs. hjemløse børn. Hen mod 1900 blev der åbnet børneasyler til dagpasning af enlige eller gifte mødres børn fra arbejderklassen, som gik på arbejde – det var forløberne for børnehaver og vuggestuer. Samtidig blev der grundlagt en række opdragelsesanstalter for store børn, som ikke opførte sig ordentligt, og forvaringshjem for børn, som var handicappede, åndssvage eller på anden vis sære og vanskelige at have i hjemmene. Opdragelsesanstalterne var indtil 1970'erne stort set opdelt i hjem for piger og hjem for drenge.

Ellen Keys formuleringer om barndommens århundrede varslede en helt ny børnepædagogik, som tog udgangspunkt i børns behov og gradvis afskaffede straf som opdragelsesmiddel. En bekendtgørelse, som forbød fysisk straf i skolerne, kom i 1967 og revselsesretten i hjemmene blev afskaffet i 1997.

Leg og legetøj: I julesangen *Højt fra træets grønne top* fra 1848 er der flere eksempler på forskel mellem, hvad man gav piger og drenge: 'Anna hun har ingen ro, før hun får sin pakke: fire alen merino til en vinterfrakke' eller 'Peter har den gren så kær hvorpå trommen hænger – hvad du ønsker skal du få'. Hvad børn fik, og hvad børn legede med i de øverste lag af samfundet, afspejlede de to køn. Piger var til flid og hjemlige sysler med dukker og tekstiler og senere hjemmets hele indretning og opretholdelse, mens drengene var til soldaterliv, samfundsliv og udadrettet virksomhed.

Blandt almue og i byproletariatet var legetøjet enkelt – men også her afspejler det de to hovedspor: dukker og omsorg til pigerne, soldater og aktion til drengene.

Og der kom mere og mere legetøj. I 1970'erne forsøgte mange sig med biler til piger og dukker til drenge og forbød prinsessetøj og våben. Men det lykkedes ikke rigtigt.

I nutiden, hvor det er god tone at behandle drenge og piger ens og forvente det samme af dem, er legetøjet atter blevet ekstremt kønsopdelt.

Krop er et bredt begreb, som her også dækker over klæder, sport, sygdom og sundhed.

Små drenge og små piger var i mange år klædt ens og lignede små piger – i de højere lag med hvide kraver og kjoleskørter, og mange af dem også med lange krøller. Alle i søskendeflokken kunne uanset køn arve og bruge det samme tøj som små.

Da det blev almindeligt at købe fabriksfremstillet tøj til spædbørn frem for at fremstille det selv, blev de dominerende farver lyseblå til drenge og lyserød til piger.

Klædedragtens markering af de to køn har efter 4-5 års alderen været tydelig så langt tilbage, vi har børn afbildede, med drenge klædt i bukser og piger i skørter. Der var en kort 'historisk pause' i påklædning efter køn i 1970'erne, hvor alle små børn var klædt som drenge i overalls og blå jeans. Men nu er de røde og lyse pigefarver side om side med de mørke og blå drengefarver atter tilbage med fornyet understregning af kønskarakteren.

Pige- og drengeidræt har altid været kønsopdelt – historisk har der været tale om at overvinde store grænser for bevægelsesfrihed og afklædthed, navnlig for piger. En sund sjæl i et sundt legeme var ungdomsbevægelsernes samlingsmotto for et par generationer siden. Sport som leg og ikke mindst elitesporten for drenge vandt frem. Men den store statusfor-

skel, hvor 'livet er for kort til kvindehåndbold', som man sagde i 1990'erne, er trods mange gode eksempler på dygtige fightere i pigesport, uhyre sejlivet.

Den lette påklædning har de seneste år fundet vejen fra svømme- og sportshallerne og ind i småpigernes hverdagspåkledning og givet anledning til skænderier mellem pigebørn og forældre om korte bluser og lave taljer samt diskussioner hos børnefagfolk om graden af afdækning og klædelighed. Pigemoden sætter i dobbelt forstand piger fra indvandremiljøer i et dilemma.

Gennem hele 1900-tallet høstede man meget positive resultater for børnesundheden gennem vaccinationsprogrammer og kostforbedringer. Overflod og travlhed gav senere i århundredet et helt nyt, massivt problem: kræse børn. Dagens kropsidealer er forskellige for drenge og piger, men kroppen er i vore tider blevet en krævende livsledsager med øgning af antal overvægtige såvel som af anorektisk syge inden for begge køn.

Bøger og medier er relativt nye områder for selvigangsættende aktivitet for børn. I dag fylder de rigtig, rigtig meget. Og der er blevet plads til dem nu, hvor børn har færre søskende, færre pligter og flere penge.

Tidligere fandtes bogen for de få. Børn lærte deres katekismus udenad og senere at læse deres Ole Bole – og så var det gjort med det for mange. De få, der blev lærde, kom i gang med latin og egentlig litteratur. Ellers er bøger først blevet udbredt inden for de seneste generationer. De vidner om rigdom på tid. Bøger med romaner og fortællinger i første omgang udvide verden fra det, man kunne se og mærke, til det man kunne forestille sig. Herefter fulgte tegneserier, radio, TV og interaktive computerspil som moderne medspillere i børns liv – og det reelle og det imaginære er blevet stadig mere sammenblandet.

Dregebogen og pigebogen var et hit i 50'erne med Jan og Puk og alle de andre – længe før ordet kvindelitteratur blev et begreb i voksenbogen. Unisex bøgerne var på vej allerede med 'De 5'-bøgerne og har som genre fået en gevaldig renæssance med Harry Potter, hvor man dog føler sig tryk med de genkendelige kønsstereotyper i Hermiones pigede flid og artighed og Rons drengede trang til sjov og skarnsstreger.

Nutidens computerspil er mest for drenge, ikke fordi der ikke er fremstillet spil for og med piger (Pixeline f.eks., eller the Sims), men fordi drenge spontant vælger at bruge tid på computerspil og netsurfing, mens piger trods lige adgang til computere endnu ikke vælger det i samme udstrækning. Men pigerne er lige så rappe på SMS-tasterne på mobiltelefo-

nen, som drengene er. Børn har ud over deres identitet bundet til egenkroppen fået en elektronisk identitet, som er virkelig.

Det kunne der forskes mere i – ligesom i de andre emner om arbejde, skolegang, tøj o.s.v. – og hvad er mere oplagt end at udforske sådanne emner sammen med børn. Lykkes det for museet at skabe formidling om børn for børn i et interaktivt udstillingsrum, kan museet også med inddragelse af moderne IT-medier relativt enkelt indsamle børns viden og fortællinger af i dag. Men det bliver næste skridt.

Identifikation med børn i 'gamle dage'

Børn går som nævnt ikke bare ind i en udstilling og aflæser fortiden og bliver klogere på historien, selvom den er nydeligt arrangeret i temaer med masser af objekter i børnehøjde. Kan man få børn til at 'gå ind i' historien, vil de tage noget med sig til videre erkendelse og refleksion.

En metode er direkte identifikation. Her kan princippet om, at børn lærer børn, bringes i anvendelse på den måde, at fortidens børn guider nutidens børn gennem udstillingen, og læring gennem identifikation bygges ind i formidlingsformen.

Udstillingen vil blive bygget over en række konkrete personer. Museets samling rummer erindringer og genstande fra Jenny født i 1894, Irma født i 1930 eller Vibeke født i 1951 samt fra Sven født i 1937 og Knud i 1948 og mange flere helt op til 1980'erne. Man skal kunne vælge mellem en snes pigeidentiteter og en snes drengeidentiteter og gå gennem udstillingen som én af personerne med oplysninger om familiestørrelse, skolegang, arbejde osv., hvorefter man kan finde de ting, som man kunne have haft, hvis man virkelig var Irma fra 1930 eller Sven fra 1937 eller en af de andre.

En anden metode til at 'gå ind i' historien er rollespil:

Her vil vi bruge rollelege, som er velkendte lege blandt børn, hvor der afprøves identiteter og relationer. Børn har i generationer leget 'Far-mor-og-børn', 'Læge' eller 'Røvere og soldater'. Disse eksempler på klassiske rollelege er blevet til i børns selvorganiserede rum i familien, nabolaget eller institutionen. I de senere år er der opstået nye former for rollelege, som også har fat i unge, navnlig drenge, og som bygger på situationsspil henlagt til vikingetid, middelalder eller eventyruniverser, hvor historiske eller mere fantasiprægede figurer spiller med og mod hinanden. Rollespilsmodellen skal udvikles til at igangsætte ekstemporalspil, som skoleklasser tilbydes til at udforske fortiden gennem.

I tilknytning til udstillingen skitseres nogle personer: et antal søstre, et

antal brødre, forældre, nogle bedsteforældre, eventuelt også onkler og tanter, tjenestepiger og –karle i rige familier. Et antal personer, som mødes omkring et paradoks og skal løse et dagligdags dilemma, på den tid spillet er henlagt til, og med de rolleforestillinger, børnene har med om den tid. Efterfølgende skal man evaluere spillet og vurdere dominans og bestemmelsesret ud fra generationer og køn, hvad der var godt 'dengang' og hvad der er godt i dag. Efterfølgende kan man gå på opdagelse i udstillingen med det 'åbne sind', som ekstemporalrollespillet har udstyret det enkelte barn med.

En ressource på tværs af generationer

Kvindemuseet bygger udstillingen op således, at den handler om børn og har børn som målgruppe. Samtidig skal den være et velegnet sted til generationsmøder, hvor far eller mormor kan fortælle nutidens børn om hverdagsliv og highlights fra egen barndom.

Møder på tværs af generationer er en af de bedste metoder, der findes til historisk overlevering. I rum med udstillingsobjekter fra forældre og bedsteforældres egen barndom vækkes deres fortællelyst og kompetencer som historieformidlere, og der vil spontant ske en erfaringsudveksling på tværs af generationer. Børnene kan opleve en identifikation med forældre og bedsteforældre på en anden måde ved at høre deres fortællinger om, dengang de var børn.

Disse rammer skabes i udstillingen med genstande, tekst og billeder. Tænk, som eksempelvis 10-årig, at stå sammen med sin far eller sin mormor og udveksle oplysninger om, hvad der var ens yndlingslegetøj, ens 'sutteklud', da man var lille, og diskutere med hinanden om, hvorfor det mon var dette og ikke noget andet, man havde som sit udvalgte objekt.

Værdier kan blive sat i relief, når erindringerne får frit løb, i fortællinger til egne børn eller børnebørn om eksempelvis, at *sådanne skjorter havde vi også, og så havde vi lange, uldne strømper på. Der var ikke noget, der hed lange bukser dengang.* Eller: *når vi spiste aftensmad, måtte vi børn ikke snakke, for så skulle vores far høre Pressens Radioavis.* Levende erindring, direkte fortalt til en modtager, nemlig barnet ved ens side, er god formidling.

Barndommens historie fortalt som pigernes og drengenes historie vil give mulighed for, at de voksne aktiverer egne erindringer og fortæller om deres egen identitetsdannelse og løbende dannelsesproces gennem hele livet. De fleste forældre og bedsteforældre har i egen levetid oplevet markante skift i kønsrollerne og i, hvad man kan tillade sig som barn over for voksne og som pige eller dreng. De fleste vil kunne se tilbage på punktvis op-

rør og kunne fortælle om – i stort eller småt – at tage skæbnen i egen hånd og vinde over ældre tiders fastlåste normer.

Erindringen bliver herved ikke passiv, men en aktiv ændrende kraft. Ved at nutidens børn får indsigt i fortiden, også i den nærmeste familie, bliver også de bedre rustet til at handle i fremtiden.

Og retten til at bestemme over sit eget liv og bidrage til fællesskabet i et demokratisk samfund er værdier, som er centrale i den danske selvforståelse, værdier, som er vigtige at give videre til næste generation. Sådanne værdier som frihed under ansvar bygger også på forestillinger om lige muligheder for alle uanset køn.

Noter

- ¹ Elisabeth Badinter 1980/1981: *Kærlighed i tilgift. Moderkærlighedens historie 17.-20. århundred.* Kbh.: Chr. Eriksens Forlag
- ² Philippe Ariès 1960/1962: *Centuries of Childhood.* NY.: Vintage Books
- ³ Jean-Jacques Rosseau 1762/1962: *Emile eller Om Opdragelsen.* Kbh.: Borgens Forlag
- ⁴ Ellen Key 1900/1902: *Barndommens Århundrede.* Kbh. Gyldendal
- ⁵ Melanie Klein 1928/1973: *Tidlige stadier i Ødipuskonflikten* i Psykoanalyse af Børn. Kbh: Rhodos
- ⁶ D.W. Winnicott: 1971 *Playing and Reality.* GB. Penguin Books
- ⁷ Udvikling og opbygning af det nye museumsafsnit støttes af Egmont Fonden, Oak Foundation Denmark, Ole Kirk's Fond, Farumgaard Fonden og Kulturarvsstyrelsen. Driften støttes af Århus Kommune og Århus Amt.